

NOKTA-İ NAZAR

DNA ve İnsanın Yeniden İnşası

Fatma Ülkü Selçuk

Uzaya gitmek, deniz altında yolculuk yapmak vaktiyle bilim kurgu romanlarının konusu iken bugün, şaşırtıcı olmayan beşeri faaliyetler arasında yer alıyor. İlkokul yıllarımda izlediğim ‘Uzay 1999’deki karakterlerin görüntülü olarak birbirleriyle görüşmeleri hakkında, bunun bir gün mümkün olup olamayacağına dair konuştuğumuzu hatırlıyorum ağabeyimle. Tele-konferans dedikleri, o günlerde olsa olsa hayal edilebilecek, gerçek dışı bir durumdu. Teknoloji hızla ilerliyor. Yeni bilimsel devrimler kapıda. Bilim ve teknolojinin hızı, yerleşik değerlerimizi sorgulamamızı, kimi zaman yeniden inşa etmemizi gerektiriyor. Genetik alanındaki gelişmeler de baş döndürücü bir hızda seyrediyor; beraberindeyse etik problemler getiriyor.

Biyoetik, bir süredir beni heyecanlandıran konular arasında yer alıyor. İnsan doğasına olan ilgimden belki... Belki de akademik dalların içe kapanışının hapsedici sıkıntısından. Hücre, parçacak ve uzayla ilgilenebilmem için artık çok geç. İnsan ömrü pek çok konuyla uğraşamayacak kadar kısa. Uzmanlaşma, bir alanda tünel açarak ilerlemeyi, derinleşmeyi getirebiliyor. Bununla beraber görüş açısı neredeyse kaçınılmaz olarak daralıyor. Disiplinlerin arasında açılan kanallar, bu at gözlüğünü biraz olsun gevşetebiliyor. Biyoetik de disiplinler arasında açılan nefes aldırıcı bu kanallardan biri. Kendi kabuğunu oluşturarak içine kapanma riski taşısa da...

Ortaokuldayken benden bir yaş büyük olan ağabeyime yaz tatilinde okuması için bir kitap aldırıştı öğretmeni. Bu kitap, nasıl yaşamamız gerektiğine dair bazı soruların (ki o zamanlar bu tür sorulara felsefi sorular dendiğini bilmiyordum) cevabını bulmanın oldukça güç olduğunu kavramam açısından dönüm noktası olmuştu. Yaz ödevi, Aldous Huxley’in yazmış olduğu ‘Brave New World’ adlı distopik (olumsuz düşsel) bilimkurgu romanı idi (üniversite için yazında okuduğum ve bende derin bir iz bırakan Ursula Le Guin’in ‘Mülksüzler’ isimli ütopyik bilimkurgu romanını da burada anmadan geçemeyeceğim). Huxley’in 80’li yıllarda okuduğum kitabı, basitleştirilmiş bir baskıydı. Aynı kitaptan, yanlış hatırlamıyorsam 1991 yılında Aykut Kansu’nun vermiş olduğu ödevde, sonra ise doktora tezimin revizyona uğramamış 2006 versiyonunda bahsetmiştim büyük bir heyecanla. Bugün, burada, bu kitabı tekrar anıyorum.

‘Brave New World’, bana göre, hazcılığın sorgulanmasını merkeze oturtur; ve “İnsanı insan yapan nedir?” sorusunu. “İnsan olmak ne demektir?”, ve dahası, “İnsan, nasıl olmalıdır, ne yapmalıdır?” sorularını da... Biyo-teknolojinin sağladığı olanaklar, romanın altyapısını kurar. Uyuş(turul)ma ve teknoloji sayesinde uygar dünyada savaşlar ve yoksulluk ortadan kalkmıştır; ne var ki sanat, din ve felsefeyle beraber.

Kitabı okuduktan sonra sürüklendiğim en önemli soru, “Hayatın amacı mutluluk mu olmalı; değilse ne olmalıdır?” olmuştu. Bu soru ara sıra gündemime girdi ise de, ciddi bir cevap aramayı

uzun yıllar ertelemiş, hazırda bulunan teorik/ideolojik aidiyetlerin nispi rahatlığına sığınmışım. Bunun gerçeklik arayışını zedelediğinin ayırına vardığım 2006'dan beri fırsat buldukça yürüttüğüm felsefe soruşturmalarım da ise (ki yazmak, sorularla yüzleşmem açısından en güzel fırsatlardan oldu), bu soruyu içtenlikle karşılamayı tercih ettim. Bu karşılaşmayla, hakikati aramanın önemine dair sezgim kuvvetlendi. Sıkılmadan, rekabetsiz oynanabilecek bir oyun, bitmeyecek bir bulmaca gibi ve aynı zamanda insanın ideal işi olarak gördüm gerçeklik arayışını. Etik ilkemi, 'cana saygı, cana saygı kaydıyla iyiliği arttırmak ve gerçekliği aramak' olarak belirledim. İlkem, şu ana kadar tüm yazdıklarım ve yazmadıklarım gibi, daha iyisiyle yer değiştirmeye hazır oldu. Fırsat buldukça, can'a saygının altını doldurmaya çalıştım. Canlılar hiyerarşisini, insanı yukarıya, tek hücrelileri tabana yerleştirmek suretiyle oluşturdum. Aradaki canlıların konumu ve canlılarla deneyin sınırları ise cevap bekleyen sorular olarak kaldı. Can'a saygının ve iyiliğin merkezine merhameti koydum. Benimsediğim etik ilke, biyoetik konusundaki soruşturmalarım da, temel yol göstericilerim arasında yer aldı.

Ursula Le Guin'in 'Mülksüzler' romanına gelince, o da pek çok soruya sevk etti beni üniversite yıllarımda ve ertesinde. 2006'da bir kez daha... Bu sorulardan en tesirlisi, farklılık ve benzerlik üzerine olanıydı. Problemin küçük bir kesitine makale formatının sınırları içinde ve kısıtlı bir bağlamda 'Yönetimin Açmazı ve Bireysel-Ortak Çıkar Açısını Daraltma Olanakları' başlıklı metnimde odaklandım. Makalemde, merhameti yine düğümün çözüleceği noktaya yerleştirdim; Platon, Aristoteles, Çiçero, Augustinus, Aquinas, Machiavelli, Hobbes, Locke, Rousseau, Mill ve Marx'ın görüşlerini birey-kolektivite bağlamında irdeledim; teleolojik ve deontolojik duruşları değerlendirerek faydacı yaklaşımla ilgili problemlere odaklandım. Yüksek lisanstaki siyaset felsefesi öğrencilerimle düşünürleri incelerken, 'barışın olanaklarını', 'öteki olana saygıyı', 'insan(lığ)ın amacının ne olması gerektiğini' (ki her politika, kısıtlar içindeki tercihlerin ifadesidir) sorgulamaya devam ettim. Bu sırada biyolojinin insanın yeniden inşasına olanak tanıyacak gelişmelere sahne olması, insanın ve dünyanın nasıl olması gerektiğine dair soruları yine gündemime taşıdı.

Yapay DNA'nın bugün yarın radikal dönüşümlere yol açacağına; insan(lığ)ın, gen teknolojisinin sunduklarıyla ilgili seçimler yapmaya zorlanacağına inanıyorum. Teknolojinin gücünün lehine kullanılması savaşları daha da acımasız kılabilecekken, 'Brave New World'de olduğu gibi mutluluk içinde ama kısmen uyumuş, uyumlu bir toplumda yaşamaya da yol açabilir. Pek çok durumda uyuşmanın yanlış, hakikat arayışının (can'a saygı kaydıyla) doğru olduğunu düşünüyorum. Bununla beraber, biyo-teknolojinin insanın yeniden inşası doğrultusunda kullanılmasının tamamen önüne geçilmesini doğru bulmuyorum. İnsan(lığ)ın ideale yöneliminin, nispeten doğru olana hareketinin, ancak merhamet duygusunun gelişimiyle olanaklı olduğunu düşünüyorum. Merhameti geliştirici yollar bulmak için, teknolojinin olanaklarını reddetmemek gerektiğine inanıyorum. Biyoetik konusunda burada yer vermediğim pek çok soruyu, bu sorularla yüzleşmek için fırsat olarak gördüğüm bir makalemde irdelemeyi planlıyorum. İnanıyorum ki fırsat buldukça konuyla ilgili düşünmek; yani başımızdaki sorulara yönelik

tutumumuzu belirlemek, gerekçelendirmek ve dönüştürebilmek doğrultusunda faydalı olacaktır. Açıktır ki gerçeğe yaklaşmak, mevcudun sorgulanmasını gerektirir.